

Küreselleşme Sürecinde İnsan Hakları Uygulamalarına Eleştirel Bakış

Av. Süleyman Arslan*
Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu İlk Dönem Başkanı,
Adalet Bakanlığı Bakanlık Müşaviri, Türkiye

Özet

Küreselleşme, son zamanlara ait bir gelişme gibi algılsa da esas itibariyle 20. yüzyılın ilk yıllarından başlatılabilecek bir süreçtir. Bu süreçte küreselleşmenin bir yandan siyasal nitelikli kurumsallaşması gerçekleşirken, diğer yandan da küresel değerler ve hukuk oluşturulmuştur. Halen devam eden bu süreçte, özellikle insan hakları alanındaki gelişmeler ve uygulamalar küresel toplumun zihniyetini önemli ölçüde etkilemiştir. Uygulamada, beklenenin aksine birçok sorunun doğumuna neden olmuş, özellikle İslam dünyası açısından büyük bir yıkıma ve erozyona neden olmuştur. Dinin ve koruduğu değerlerin ikinci plana atıldığı bu dönemde insanlık beklediği huzur ve sükûna kavuşamamış, insan onurunun ayaklar altına alındığı bir şiddet sarmalının esiri olmuştur. Bu çalışmada, öncelikle iki büyük dünya savaşı sonrası kurulan uluslararası organizasyonların yaptığı insan hakları çalışmaları özetlenecek, müteakiben bu çalışmaların uygulamada karşılaştığı sorunlara değinilecektir. Daha sonra da küresel insan hakları uygulamalarının Türkiye'ye ve İslam dünyasına yansımalarına odaklanılacak, karşılaşılan sorunların aşılması için öneriler getirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, Birleşmiş Milletler, Uluslararası Sözleşmeler, İnsan Hakları, Din

Küreselleşme Sürecinde İnsan Hakları Uygulamalarına Eleştirel Bakış

Abstract

Although globalization is perceived as a recent development, it is essentially a process that can be started from the first years of the 20th century. In this process, while the political institutionalization of globalization took place on the one hand, global values and law were created on the other hand. In this ongoing process, developments and practices in the field of human rights have significantly affected the mentality of the global community. In practice, contrary to expectations, it has caused many problems and caused great destruction and erosion especially for the Islamic world. In this period, when religion and the values it protects were put into the background, humanity could not find the peace and tranquility it expected, and became a prisoner of a spiral of violence in which human dignity was trampled underfoot.

In this study, first of all, the human rights studies of international organizations established after the two great world wars will be summarized, and then the problems faced by these studies in practice will be mentioned. Then, the reflections of global human rights practices on Turkey and the Islamic world will be focused on, and suggestions will be made to overcome the problems encountered.

Keywords: Globalization, United Nations, International Conventions, Human Rights, Religion

1. Giriş

Küreselleşme, son zamanlara ait bir gelişme gibi algılsa da esas itibariyle 20. yüzyılın ilk yıllarından başlatılabilecek bir süreçtir. Bu süreçte küreselleşmenin bir yandan siyasal nitelikli kurumsallaşması gerçekleşirken, diğer yandan da küresel değerler ve küresel hukuk oluşturulmuştur. Halen devam eden bu süreçte, özellikle insan hakları alanındaki gelişmeler ve uygulamalar küresel toplumun zihniyetini önemli ölçüde etkilemiştir. Uygulamada, beklenenin

*Corresponding author: Address: First Term President of the Human Rights and Equality Institution of Turkey,
Ministerial Counselor of the Ministry of Justice, Ankara Turkey
E-mail address: avsuleymanarslan@gmail.com

aksine birçok sorunun doğumuna neden olmuş, özellikle İslam dünyası açısından büyük bir yıkıma ve erozyona neden olmuştur. Dinin ve koruduğu değerlerin ikinci plana atıldığı bu dönemde sadece İslam dünyası değil topyekûn insanlık beklediği huzur ve sükûna kavuşmamış, insan onurunun ayaklar altına alındığı bir şiddet sarmalının esiri olmuştur.

İnsan haklarının geliştirilmesi ve bilinenin iyileştirilmesi için insan hakları doktrini ve insan hakları örgütlenmesine, kritik ve analitik düşünme perspektifiyle, gösterilenin dışında farklı açıdan bakma ihtiyacı vardır. “İnsan hakları doktrini özellikle İslam dünyasında niçin başarılı olamamaktadır?” sorusuna cevap bulunması gerekmektedir. Bu tebliğin amacı da küreselleşme sürecindeki insan hakları uygulamalarının, insan hakları fikriyatının oluşturulmasından başlayarak yeniden tartışılmasına katkı sağlamaktır.

Kanaatimize göre, küreselleşme sürecinde mevcut küresel insan hakları koruma mekanizmaları, doktrin ve uygulamaları İslam medeniyetine ve İslam ülkelerine zarar vermektedir. Bu nedenle, küreselleşmenin siyasal, ekonomik, kültürel, hukuki ve benzeri birçok boyutu olsa da, bu çalışmada insan haklarının küreselleşmesi boyutu ele alınacaktır. Öncelikle insan haklarının küreselleşme süreci tarihi geçmişiyle ele alınacak, iki büyük dünya savaşı sonrası kurulan uluslararası organizasyonların yapılanması ve yaptığı insan hakları çalışmaları özetlenecektir. Müteakiben bu örgütlerin kuruluş yapıları ve insan hakları uygulamalarına etkilerine, ulus devletlerin ve bu bağlamda İslam aleminin karşı karşıya kaldığı tehditlere değinilecektir. Daha sonra da karşılaşılan sorunların aşılması için Türkiye Cumhuriyeti’ne ve İslam İşbirliği Teşkilatına yönelik öneriler getirilecektir.

2. İnsan Haklarının Küreselleşmesi Süreci ya da İnsan Hak(sızlık)ları Küresel Devleti’ne Giden Süreç

Din insanla birlikte var olan bir olgudur. Başlangıcından itibaren semavi dinlerin küresel / evrensel bir misyona sahip olduğu bilinen bir gerçektir. Dinin hayata hâkim kılınması çalışmaları da bu evrensel misyonun zorunlu bir unsurudur. Dolayısıyla, semavi dinler açısından küreselleşme sürecinin insanlık tarihi kadar eski olduğunu söylemek mümkündür.

Gerek dinlerin evrensel misyonları gerekse bireylerin, toplumların ve devletlerin sahip olma, daha çok kazanma, hükmetme, keşfetme gibi duygularının sınır tanımaz bir şekilde gelişmesi küreselleşme sürecinin ve bu bağlamda insan hakları alanındaki gelişmelerin temel saikleri olagelmıştır. Bu bağlamda, bütün peygamberlerin hayatları bir insan hakları mücadelesi tarihi olup İslam Peygamberi Hz. Muhammed (SAV)’in zamanının büyük devlet başkanlarına İslam’a davet mektupları göndermesi, dünyanın değişik bölgelerine tebliğciler görevlendirmesi, imkân bulan Müslümanların Hacc ibadeti yoluyla bir araya getirilmesi birer küreselleşme adımıdır. Nihayet, Veda hutbesi evrensel / küresel bir insan hakları deklarasyonudur. Aynı şekilde, Hristiyan misyonerlerinin misyonerlik çalışmaları, Müslümanların “Îlâ-i Kelimetullah” ve “Nizam-ı Âlem” küresel hedefleri, bu uğurda verilen mücadeleler, savaşlar küreselleşme yolunda atılmış büyük adımlardır. Farsça’dan Osmanlıca’ya geçen ve küresel veya evrensel diye güncelleştirebileceğimiz Cihanşümûl kavramı da evrensel / küresel bir zihniyetin tarihimizde çok öncelerden yerleştiğini göstermektedir.

Dinin yayılması amaçlı bu çalışmaların yanında ve ötesinde, devletlerin siyasi ilişkileri ve mücadeleleri, kişilerin, devletlerin ve zamanla uluslararası şirketlerin ticari ilişkiler geliştirmesi, bilimsel keşifler, ekonomi ve sanayi alanındaki gelişmeler ve işbirlikleri, devletlerin uluslararası mekanizmalar geliştirmesi, bu gelişmelerin yanında taşıma, ulaşım,

iletişim ve haberleşme teknolojilerinin gelişmesi, sesli ve görüntülü anlık iletişim imkanlarına kavuşulması küreselleşmeyi nihai noktalara ulaştırmış, uzay ve uydu teknolojileri ile insanoğlu yer kürenin dışında uzaya açılmaya başlamıştır.

Bu devasa gelişmeler insanlık adına büyük faydaları beraberinde getirirken büyük yıkımlara da neden olmuştur. Gücün hakka riayet etmeyenlerin eline geçtikçe haksızlıkların ve emperyalizmin kuvvetli bir aracı olduğu, küçük veya büyük insan hakları ihlallerine, soykırımlara, insanlığa karşı suçlara, insanlık dramlarına, savaş suçlarına neden olduğu insanlık tarihinin acı bir gerçeğidir. Böylece emperyalizm de küreselleşmiştir.

1897 yılı ve sonrasında İsviçre'nin Basel şehrinde tertiplenen ve tüm dünyada mutlak Yahudi hükümdarlığı amacı güttüğü ileri sürülen Siyonist kongrelerin (Mezkit, 2014, s. 70) etki derecesi halen tartışılabilir da Siyonist ideolojinin küresel emperyalizmin gelişmesinde etkili olduğu bir gerçektir. İdeolojik mücadelelerin öne çıktığı 19. yüzyılın sonlarına doğru ivme kazanan emperyalizmin küreselleşmesi süreci 20. yüzyılın ilk yarısında iki büyük dünya savaşı ile devam etmiştir. Bu esnada imparatorluklar yıkılmış, İslam Dünyasının temsilcisi durumundaki Osmanlı Devleti parçalanmış, İslam dünyası büyük ölçüde işgal edilmiş, manda yönetimleri hâkim kılınmış, insan hakları ayaklar altına alınmış, tüm dünya topyekün bir yıkıma uğramıştır. Emperyalizm, sömürgecilik, ırkçılık ve ayrımcı uygulamalar daha da yaygınlaşmıştır (Birinci, 2017, s. 51). Çelişkili bir durum olsa da, dünya barışını tesis etmek ve insan haklarını koruyup geliştirmek insan haklarını çiğneyerek, savaş suçları işleyerek savaşın galibi olan insan hakları ihlalcisi devletlere kalmıştır. Şüphesiz ki, haksız savaşlar ve işgaller en büyük insan hakları ihlalleridir ve insan hakları ihlallerinin kaynağıdır; devletlerin egemenliğinin, milletlerin bağımsızlığının, yaşam haklarının, mülkiyet haklarının ve daha bir çok hak ve hürriyetin gaspıdır, insan onurunun ayaklar altına alınmasıdır. Nitekim, "I. Dünya Savaşı süresince toplam 65 milyondan fazla (65.038.810) asker seferber edilmiş; bunların 8,5 milyondan fazlası (8.556.315) hayatını kaybetmiş, 21 milyon küsur (21.219.452) kişi yaralanmış, 7,5 milyondan fazla (7.750.945) kişi kaybolmuş ya da esarete mahkûm olmuştur" (Türkmen'den aktaran, Polat, 2020, s. 1951).

Birinci Dünya Savaşı sonrasında galip devletler tarafından uluslararası barış ve güvenliği sağlamak amacıyla kurulan Milletler Cemiyeti (MC) (Wikipedia, 2021) daha başlangıcında kuruluş amacına¹ aykırı olarak manda sistemini ortaya koymuştur². Cemiyeti Akvam aracılığıyla savaşın galipleri, eski Osmanlı ve Alman toprakları üzerinde manda rejimini uygulamışlardır. Bir taraftan insan haklarını korumaya çalışıp diğer taraftan manda sistemi ile sömürge arayışı içine girmişlerdir. Sonuçta manda rejimi uygulaması MC kurucu ilkelerine aykırı bir şekilde geleneksel sömürgeciliğe benzer sonuçlar doğurmuştur. Bu süreçte Filistin işgal edilmiş, Milletler Cemiyeti Mandalar Komisyonunun gözetiminde Filistin manda yönetiminde Yahudi yerleşimciler Filistin'e yerleşimlerini arttırmışlardır. Milletler Cemiyeti özellikle de İslam dünyasına yönelik işgalleri kalıcı kılmanın örtülü mücadelesini vermiş, savaşta yenilen devletleri MC'ye üye olarak kabul etmemiştir. O dönemde meydana gelen

¹ Milletler Cemiyeti Sözleşmesi'nin başlangıç bölümünde, cemiyetin genel amaçları ile üyelerinin yükledikleri sorumluluklar şöyle belirlenmiştir:

"Uluslararası iş birliği geliştirmek ve uluslararası barışı ve güvenliği sağlamak için, savaşa başvurmamak konusunda birtakım yükümlülükler kabul etmek, gizlilikten uzak, adaletli ve onurlu uluslararası ilişkiler sürdürmek; hükümetlerce, bundan böyle eylemsel davranış kuralı kabul edilen uluslararası hukuk kurallarına kesinlikle uymak; örgütlenmiş halkların karşılıklı ilişkilerinde adaleti korumak ve anlaşmalardan doğan bütün yükümlülüklere titizlikle saygı göstermek..."

² Milletler Cemiyeti Sözleşmesi'nin 22. Maddesine göre; Savaşta sonra bağımsızlığına kavuşan ve kendi kendilerini yönetme yeteneğinden henüz yoksun halkların oturduğu ülkelere, kendi kendilerini yönetmeye yetenekli olacakları zamana kadar, cemiyet adına yönetimlerine bir mandatör seçilebilecekti.

silahlı çatışmalara ve işgallere engel olmamış / olamamıştır. Nihayetinde, II. Dünya Savaşı patlak vermiştir.

İkinci Dünya Savaşına kadar olan dönem İslam dünyası için tam bir yıkım dönemi olmuştur. Hilafetin kaldırılmasıyla İslam dünyası başsız kalmış, dağılmış, yeniden bir araya gelme çalışmaları (Beyaz, 2018) başarılı olamamıştır. Bu süreçte, hicri 6 Şaban 1350, miladi 10 Aralık 1931 tarihinde Kudüs'te İslam Genel Kongresi (The General Islamic Congress) düzenlenmiş, İslam inancını ve değerlerini yaymak için etnik köken ve mezhep ayrımı yapılmaksızın Müslümanlar arasında işbirliğini sağlamak ve genel İslam kardeşliğini geliştirmek yönünde çok önemli kararlar alınmıştır (İslam Genel Kongresi Beyannamesi, 2021). Bu kongrede etnik köken ve mezhep ayrımcılığına karşı İslam kardeşliği temelli kararların alınması önemli bir adımdır ve Cemiyeti Akvam'dan Müslümanların bir beklentisinin olmadığını, kendi küresel birliklerini kurma çabalarının bir göstergesidir.

1939 yılında başlayıp 1945 yılına kadar süren ve 60'tan fazla ülkenin katıldığı İkinci Dünya Savaşı'nda ise 70 ila 80 milyon kişinin hayatını kaybettiği sanılmaktadır (Wikipedia, 2021). Dünyanın en büyük savaş ve insanlık suçlarını işleyerek, tarihin en büyük ve en yaygın insan hakları ihlallerini gerçekleştirerek kazanılan bu savaşın sonunda Milletler Cemiyeti'nin (Cemiyet-i Akvam) yerine kurulan Birleşmiş Milletler Örgütü mandacı zihniyeti asla terk etmemiş, tam aksine bütün dünyayı üstü kapalı bir mandacı yönetim tarzına mahkûm etmiş, manda yönetimini küreselleştirmiştir. Birleşmiş Milletler Antlaşması (Birleşmiş Milletler Türkiye, 2021)'nda 77. Madde³ ve devamı maddelerle Milletler Cemiyeti döneminden devam eden manda yönetimleri devam ettirilmiş, 11. Bölümünde özerk olmayan ülkelere ilişkin bildirgeye yer verilmiş, 12. Bölüm ve sonrasında Uluslararası Vesayet Rejimi⁴ düzenlenmiştir. Uluslararası Vesayet Rejimi düzenlemesiyle dünya BM'ye üye devletler, düşman devletler, manda yönetiminde olanlar ve vesayet altındaki veya vesayet rejimine sokulabilecek yönetimler gibi kategorizasyona tabi tutularak devletler içişlerine karışılmasına imkan veren vesayet rejimi altına sokulmakla tehdit edilmiş, BM'nin eşitlikçi olmayan, dolayısıyla ülkelerin egemenliklerini kısıtlayan bir organizasyona girmeleri veya bu organizasyondan ayrılmamaları neredeyse mecbur hale getirilmiştir. Birleşmiş Milletler üyeleri arasındaki ilişkiler egemen eşitlik ilkesine dayalı olacağından, Birleşmiş Milletler'e üye olan ülkelere vesayet rejiminin uygulanmayacağı düzenlenmişse de⁵ bu düzenleme büyük bir yanıltmacadan ibarettir. Zira, Güvenlik Konseyinin üyelerinin bir kısmının daimi bir kısmının geçici üye olması ve beş daimî üyesinin daimi veto yetkisine sahip olması, Genel Kurul'un bağlayıcı karar alamamasına karşın Güvenlik Konseyinin bağlayıcı karar alabilmesi, uluslararası barış ve güvenliğin korunmasında başlıca sorumluluğu Güvenlik Konseyi'ne bırakılması ve bu sorumluluk gereğince görevlerini yerine getirirken Güvenlik Konseyi'nin üye ülkeler adına hareket ettiğinin kabul edilmesi diğer üye ülkelerin egemen eşitliğini ortadan kaldıran bir düzenlemedir. Böylece, diğer üye ülkeler egemenliklerinin önemli bir kısmını bu beş ülkeye devretmiş olmaktadırlar. BM'nin insan haklarını evrensel boyutta koruma işlevini; devletlerin eşit egemenlik ve iç işlerine karışmama ilkesine dikkat ederek ilerlettiği ileri sürülse de bizzat antlaşma maddelerinde ve antlaşmanın

³ Madde 77 1. Vesayet rejimi, aşağıdaki kategorilere giren ve vesayet anlaşmaları gereğince bu rejime sokulabilecek bölgelere uygulanacaktır: a. Şu anda manda altında bulunan bölgeler; b. İkinci Dünya Savaşı sonucunda düşman devletlerden ayrılacak bölgeler; c. Yönetimlerinden sorumlu devletlerce gönüllü olarak bu rejime sokulan bölgeler. 2. Yukarıda belirtilen kategorilere giren bölgelerden hangilerinin, hangi koşullarda vesayet rejimine sokulacağı, daha sonra yapılacak bir anlaşma ile belirlenecektir.

⁴ XII. Bölüm: Uluslararası Vesayet Rejimi Madde 75- Birleşmiş Milletler Örgütü, daha sonra yapılacak özel anlaşmalar gereğince vesayet rejimine sokulabilecek bölgelerin yönetim ve gözetimi için, kendi yetkisi altında bir uluslararası vesayet rejimi kuracaktır. Bu bölgeler bundan böyle vesayet altında bölge adıyla anılmaktadırlar.

⁵ Madde 78- Birleşmiş Milletler üyeleri arasındaki ilişkiler egemen eşitlik ilkesine dayalı olacağına göre, Birleşmiş Milletler'e ,üye olan ülkelere vesayet rejimi uygulanmayacaktır.

uygulanmasında bunun böyle olmadığı birçok örnekte görülmüştür. Ayrıca, veto yetkisine sahip beş daimi ülkenin aynı zamanda dünyanın en çok silah üreten ve pazarlayan ülkeleri olması (Shah, 2013) dünya barışına katkılarının sorgulanmasına neden olmaktadır.

Bununla birlikte, Milletler Cemiyeti Sözleşmesi'nde insan hakları kavramına hiç yer verilmemişken Birleşmiş Milletler Antlaşmasında temel insan haklarına, insan kişiliğinin onur ve değerine, erkeklerle kadınların ve büyük uluslarla küçük ulusların hak eşitliğine vurgu yapılması insan hakları doktrini adına önemli gelişmelerdir. Nitekim, Birleşmiş Milletler Örgütü, “insanların doğuştan sahip oldukları temel hak ve özgürlüklere saygı gösterilmesinin sağlanmasını kendisine görev edinmiştir. Birleşmiş Milletler, BM Antlaşması'nda çeşitli şekillerde ifade edilen bu görevi, gerek sahip olduğu temel ve yardımcı organları vasıtasıyla, gerekse kendi bünyesinde oluşturulan bildiri ve sözleşmeler vasıtasıyla yerine getirmeye çalışmıştır. Birleşmiş Milletler ana organları olan Genel Kurul, Güvenlik Konseyi, Sosyal ve Ekonomik Konsey gibi organlar, esasında uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması amacıyla oluşturulmuş olmakla birlikte, insan haklarının korunmasında ve geliştirilmesinde dolaylı etkiye sahiptirler. Genel Kurul ile Ekonomik ve Sosyal Konsey tarafından kurulan İnsan Hakları Komisyonu, İnsan Hakları Yüksek Komiserliği, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, Kadınların Statüsü Komisyonu gibi organlar ise doğrudan insan haklarının geliştirilmesi ve korunması amacıyla kurulmuştur. Bu organlar yaptıkları faaliyetlerle insan haklarının korunmasında ve geliştirilmesinde önemli bir yere sahiptirler” (Çalık, 2015, s. 1091).

BM bünyesinde kabul edilen sözleşmelerin uygulanmasının denetimi için sözleşmeye taraf olan devletlerle sınırlı sözleşme içi denetim mekanizmaları kurulmuştur. Bu denetim mekanizmaları, İnsan Hakları Komitesi, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi, İşkenceye Karşı Komite; Irk Ayrımcılığının Kaldırılması Komitesi, Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Kaldırılması Komitesi, Çocuk Hakları Komitesi ve Göçmen İşçiler Komitesidir. Genellikle yılda bir toplanmaktadırlar. BM sözleşme içi koruma mekanizmalarında, her Sözleşme için öngörülen denetim konusu ve yöntemi farklı olmakla birlikte, tüm sözleşmelerde her yıl alınan raporlara dayalı yöntem, ziyaret yöntemi, başvurulara dayalı şikâyet yöntemi ve soruşturma yöntemi kullanılmaktadır. Bu bağlamda, ulusal düzeyde rapor, ziyaret ve soruşturmalar ulusal düzeydeki yapılara ihtiyacı doğurduğundan ulusal kurumlar teşvik edilmiş ve bazı mekanizmalarda yükümlülük olarak öngörülmüştür (Açık, 2011). Bunun yanında, özel yöntemler denen sözleşme dışı koruma mekanizmaları kurularak sözleşme dışı denetim sistemi de geliştirilmiştir. Bu sistemde sözleşme dışı koruma mekanizması sözleşmelere taraf olma durumuna bakmaksızın üye devletlerde gerçekleşen bireysel ve sistematik insan hakları ihlallerini soruşturmaktadır. 1235 prosedürü, insan haklarının açık, yoğun ve sistematik bir biçimde ihlal edilmesi durumunu incelemek için komisyona kendi başına hareket etme olanağı sağlamaktadır. 1503 Prosedüründe ise, başvuru hakkı gerçek ve tüzel kişilere aittir ve kabul edilebilirlik koşuluna bağlı prosedürü gizlidir (Açık, 2011).

İnsan haklarının korunup geliştirilmesi küresel mekanizması olarak Birleşmiş Milletler Teşkilatını müteakiben Avrupa Konseyi başta olmak üzere dünyada farklı bölgesel insan hakları koruma mekanizmaları kurulmuştur. BM Örgütü ve bölgesel örgütler insan hakları sözleşmeleri ve metinlerini uygulanabilir hale getiren evrensel ve bölgesel düzeyde birçok koruma sistemini kurmuş ve ulusal düzeye kaynaklık etmiştir. BM 2030 Küresel Hedefleri arasında her ülkede bir ulusal insan hakları kurumu kurma hedefi de eklenmiştir. Ulusal düzeyde kurulan İnsan Hakları Kurumları aracılığıyla insan hakları beyanname ve sözleşmelerinin her bir bireye kadar benimsetilmesi yönünde önemli gelişmeler sağlanmıştır. BM'de kurulan ulusal insan hakları kurumları küresel ağına bağlı alt birim ulusal insan hakları kurumlarını akreditasyon denetimine tabi tutmakta ve işlevsellik şartını yerine getirmek adına bu kurumların

iç hukuklarını uluslararası insan hakları sözleşmelerine uygun hale getirmek için çalışması beklenmektedir.

Esasen, Türkiye açısından iç hukuktaki bağımsız yargı insan haklarını korumakla görevli en önemli mekanizmadır. Ancak mahkemeler iç hukukla olduğu kadar uluslararası sözleşmelerle de bağlıdır. Bu yönde Türkiye Anayasasında önemli düzenlemeler yapılmıştır. Anayasanın 90. Maddesine "Usulüne göre yürürlüğe konulmuş Milletlerarası andlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz." hükmü konulmuştur. Maddeye 2004 yılında yapılan eklemeye göre de "Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası andlaşma hükümleri esas alınır." Buradaki usulüne göre yürürlüğe konulma TBMM salt çoğunluğunun kabulünden ibarettir.

Buna göre, Anayasasının değişmez hükmü ile kendini "Hakka Tapan Millet" olarak tanımlayan Türk milletinin ve devletin kendi tarihi ve manevi değerleri, milli kültürü ve medeniyeti, din ve inançları çerçevesinde insan haklarına uygun veya aykırı görüp nitelikli çoğunluk veya referandumla kabul veya red ettiği bir konuda temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşma farklı bir düzenleme getiriyorsa bu Birleşmiş Milletler sözleşmelerinin esas kabul edileceği anlamına gelmektedir. Bu ise, en temel hak ve özgürlüklere ilişkin konularda millet egemenliğinin TBMM'nin salt çoğunluğuyla BM'ye, BM'de de Güvenlik Konseyi'nin veto yetkili beş daimî üyesinin her birine devredilmesi anlamına gelmektedir.

Benzer şekilde, BM Antlaşmasının Güvenlik Konseyinin görev ve yetkilerini düzenleyen 24. Maddesine göre "Birleşmiş Milletlerin üyeleri, Örgütün hızlı ve etkili hareket etmesini sağlamak için uluslararası barış ve güvenliğin korunmasında başlıca sorumluluğu Güvenlik Konseyi'ne bırakırlar ve bu sorumluluk gereğince görevlerini yerine getirirken Güvenlik Konseyi'nin kendi adlarına hareket ettiğini kabul ederler". Bu ise, veto yetkili daimî üye olmadıkları için Türkiye ve İslam aleminin zararına olarak yapılacak her türlü askeri operasyon ve işgale dahi karşı çıkılamayacağı anlamına gelmektedir. Nitekim, BM dilediği zaman İslam ülkeleri başta olmak üzere birçok ülkeye müdahale etmiş, kimi zaman da birçok haksız müdahale ve katliama göz yummuş, ihmal suretiyle icrada bulunmuştur. BM Şartı işgali yasaklamasına rağmen işgalci devletler işgallerini sürdürmüşlerdir. Bütün kıtalar bu beş devlet arasında adeta paylaşılmıştır.

Kurulduğunda aldığı ilk kararlardan biri İsrail Devleti'nin tanınması olan bu küresel örgüt, işgali yasaklıyor olmasına rağmen İsrail'in Filistin topraklarını ve Mescid-i Aksa'yı işgal etmesine ve Filistin halkına yönelik her türlü insan haklarını ihlal etmesine, apertheid uygulamalarına sessiz kalmakta, kınama kararlarından ileriye gitmemekte / gidememektedir. Devletler arasında ayrımcılığı bizzat Birleşmiş Milletler yapmaktadır.

İkinci Dünya Savaşı'nın getirdiği karmaşa içerisinde, Sovyetler Birliği Doğu Avrupa ve Orta Asya'da topraklarına toprak katarken. Çin de kendi payına Türkistan'ı 1949 yılında işgal ederek, Sincan bölgesi adı altında, Çin federasyonuna bağlı bir eyalet yapmıştır. 50 milyon Türk'ün yaşadığı topraklardaki Türk'lerin bu uygulamaya karşı çıkmaları ve direnmeleri ise, Çin'in soykırımına ve hiç bitmeyen tarifsiz insan hakları ihlallerine maruz kalmalarına neden olmuştur. "Bölgenin resmi isminde "özerk" tabiri olmasına rağmen Uygurların kendilerini yönetme ve temsil etme hakları bulunmamaktadır. Doğu Türkistan'daki bütün önemli siyasi, idari ve ekonomik pozisyonların %90'ı Çinlilerin elindedir" (Fazla, 2021).

Doğu Türkistan'da insan haklarından bahsetmek mümkün değildir. 1955 yılından bu yana Pekin'e bağlı sözde "özerk bölge" statüsünde yönetilen Doğu Türkistan'da tüm insan hakları ihlal edilmiştir. Özerklik yasası ve azınlıklar hukukuyla ilgili Çin Anayasası'nda birçok yazılı "güvenceler" olmasına rağmen, tanınan tüm "haklar" ihlal edilmiştir. Resmi verilere göre yaklaşık bir milyon gayri resmi rakamlara göre ise 3 milyon Müslüman Türk kamplarda komünist ideolojiye hizmet edecek şekilde yetiştirilmektedir.

Günümüzde dünya çapında yaşanan terörü de daha ziyade bu küresel güçler desteklemektedir. İç savaşlar ve İslam ülkelerini bölüp parçalamanın perdesi hep insan hakları olmaktadır.

Bu durum, Güvenlik Konseyi kararlarının hukuka uygun olup olmadığı ve hukuka uygunluğunun nasıl denetleneceği konularını önemli hale getirmiştir (Süzer, 2019).

Görüldüğü üzere, BM yapılanması aslında, hedeflenen dünya devletinin gerçekleşmesi yönünde atılmış en önemli adımlardan biri olmuştur. BM, küresel emperyalizmin bir dünya devleti kurmasından ibarettir. Mevcut BM yapısı demokratik bir yapı değildir. Üye devletlerin Güvenlik Konseyi daimî üyeleriyle arasında egemen eşitlik ilkesi geçerli değildir. Beş daimî üye haricinde diğer üye ülkelerin Güvenlik Konseyine daimî üye veya veto yetkili üye olarak seçme veya seçilme hakkı yoktur. Türkiye veya İslam Dünyasının Güvenlik Konseyi daimî üyeleri arasında temsili açısından çoğulculuk ilkesi geçerli değildir. İslam dünyası ikinci sınıf bir dünya haline getirilmiştir. Dünya Yahudi, Hristiyan, liberal, seküler ve ateist bir oligarşik yapının hakimiyetine sokulmuştur. BM aslında beş devletin dünya çapında egemenlik hakkına, manda ve vesayet yönetimi yetkisine sahip olduğu önemli ölçüde tamamlanmış siyasal nitelikli bir dünya devletidir.

Ulus devletler farkında olarak veya olmaksızın ulusal egemenliklerini emperyalist beş devletin oligarşik yönetimi altındaki BM'ye devretmektedirler. Halen, ulus devletlerin egemenlik anlayışı zayıflamakta, BM organlarının ve uluslararası şirketlerin etkinliği artmaktadır. Geline aşamada, klasik egemenlik anlayışının değiştirilerek sınırlandırılabilmesine dair tezler geliştirilmektedir. Bu tez Türkiye'de devlet kurumlarının raporlarına girmiştir (Devlet Planlama Teşkilatı Küreselleşme Özel İhtisas Komisyonu, 2000). Hatta bu konuda 2007 yılında bir Anayasa taslağı çalışması yapılmış, egemenliğin kayıtsız ve şartsız Millet'in olduğunu düzenleyen maddeye "Milletlerarası ve milletlerüstü kuruluşlara üyelikten kaynaklanan sınırlamalar saklıdır." şeklinde bir fıkra eklenmiştir⁶ (Özbudun ve Komisyon, 2007). Taslağın madde gerekçesinde, milletlerarası hukukun gelişimi ve bu gelişim süreci içinde milletlerarası örgütlerin kurulmasının, millî hukuk düzenleri ile bunların kaynağında yer alan millî egemenlik yetkisi üzerinde sınırlayıcı bir role sahip olduğu, Avrupa Konseyi ve Birleşmiş Milletler gibi milletlerarası örgütlere üye olan, bu örgütler çerçevesinde akdedilen andlaşmalara taraf olan Türkiye Cumhuriyetinin sahip olduğu egemenlik yetkisinin de 1950'lerden bu yana tedricen sınırlanmış bulunduğu, bu sınırlamanın, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarının bağlayıcılığı kuralının benimsenmesiyle daha da belirginleştiği, 1982 Anayasasının milletlerarası andlaşmaların hukukî statüsünü düzenleyen 90 ıncı maddesinde 2004 yılında yapılan değişikliğin milletlerarası hukukun Türkiye Cumhuriyetinin iç hukuku üzerindeki etkisini daha da güçlendirdiği, egemenlik yetkisini düzenleyen bu maddeye 4 üncü fıkradaki hükmün eklenmesinin, hâlihazırda milletlerarası hukuk ile sınırlanmış olan egemenlik yetkisinin hukukî çerçevesini somutlaştıracağı, Türkiye'nin Avrupa Birliğine üyelik statüsü

⁶ Madde 5 (1) Egemenlik kayıtsız ve şartsız Milletindir. (2) Türk Milleti, egemenliğini, Anayasanın koyduğu esaslara göre, yasama, yürütme ve yargı organları eliyle kullanır. (3) Egemenliğin kullanılması, hiçbir surette hiçbir kişiye, zümreye veya sınıfa bırakılamaz. Hiçbir kimse veya organ kaynağını Anayasadan almayan bir Devlet yetkisi kullanamaz. (4) Milletlerarası ve milletlerüstü kuruluşlara üyelikten kaynaklanan sınırlamalar saklıdır.

elde etmesi halinde, Türkiye Cumhuriyetinin sahip olduğu bazı yetkilerin Birliğin yetkili organ ve makamlarına devrinin kaçınılmaz olacağı, nitekim, Birlik üyesi olan ülkelerin, anayasalarında değişiklik yapmak suretiyle egemenlik yetkilerini kısmen Birliğin yetkili organlarına devrettikleri ifade edilmiştir (Özbudun ve Komisyon, 2007). Ancak kamuoyundan gelen tepkiler üzerine anayasa taslağı meclise sunulmadan gündemden kaldırılmıştır.

Halbuki, egemenlik bireysel ve kolektif en temel insan hak ve özgürlüğüdür. KKTC Anayasasının Başlangıç kısmında isabetli bir şekilde belirtildiği üzere, “Toplumsal hak ve özgürlüklere sahip olmadan, bireysel hak ve özgürlükler söz konusu olamaz.” (KKTC, 1985). Egemenlik bireylerin haklarının garantisi olan kolektif haktır. Nitekim, bu hakkını tam kazanamayan toplumlar bireysel haklarını kullanmakta sıkıntılar yaşamaktadırlar. Aynı şekilde, dinlerini, yaşam tarzlarını etkileyen milletlerarası sözleşmeler kabul edildikçe dünya üzerindeki Müslümanların hatta aile değerlerini savunan tüm inanç mensuplarının inançlarına uygun yaşam tarzlarını sürdürebilme imkanları zorlaşmaktadır. Uğruna savaş verilen değerler milletlerarası sözleşmeler yoluyla değersizleşmekte, toplumun kendi kimliğiyle varlığını sürdürmesi imkânsız hale gelmektedir. Bu endişeden dolayıdır ki, Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu (TİHEK) 2018 ve 2019 yılında düzenlediği sempozyumlarda uluslararası insan hakları sözleşme ve uygulamalarına yine insan hakları adına ciddi eleştiriler getirmiş, İstiklal Marşı’nın 100. Yılında “İstiklal Marşı, Anayasamızın ruhunu oluşturan ve uluslararası sözleşmeler dahil bütün hukuk düzenlemelerinin üstünde yer alan Bağımsızlık Beyannamemizdir.” ifadelerini içeren uyarıcı bir kamu spotu hazırlamış ve bu kamu spotu ulusal kanallarda yüzlerce kez yayınlanmıştır (TİHEK, 2021).

3. İnsan Hakları Fikriyatının Temel Küresel Sorunu

Adil bir küresel teşkilat yapılanmasına sahip olmaması insan haklarının en temel sorunlarından biri durumundadır. İnsan hakları, öncelikle BM Örgütü içinde geliştirilmekte, temel insan hakları metinleri bu yapı içerisinde oluşturulmakta ve bu metinlere referansla teoriden pratiğe geçirilmektedir. Bu durumda, dünya savaşlarında on milyonlarca insanın ölümüne sebep oldukları için esasen cezalandırılması gereken emperyalist devletlerin, insan haklarına ve eşitlik ilkelerine, çoğulculuk ilkelerine, demokratik yapılanmaya uygun olmaksızın kurup, sahipliğini, garantörlüğünü yaptıkları Birleşmiş Milletler Örgütü insanlığa barış, güvenlik ve huzur getirebilir mi? Hırsızlar ve gaspçılar birliği mahalleye hukuk ve asayiş getirebilir mi? Kötü demirden iyi kılıç olur mu? Emperyalist devletler dünyaya huzur getirecek bir insan hakları düzenini kurup geliştirebilirler mi? BM teşkilatının dünyada barış ve düzeni sağlayamadığı, insan onurunun korunduğu eşitlikçi bir insan hakları düzenini kuramadığı ve kuramayacağı, İslam dünyasına ve sömürülen diğer milletlere karşı ayrımcılığın, çifte standartın ve işgallerin sürdürüldüğü asırlık tecrübe ile sabit hale gelmiştir. Bununla birlikte, Birleşmiş Milletler’in yapısı, genel itibarıyla çok sayıda devleti bir çatı altında toplayabildiği için, insan haklarının korunması bakımından büyük öneme sahiptir.

İnsan haklarının bir diğer temel sorunu ise, din, medeniyet ve kültürlerden bağımsız ortak bir evrensel insan hakları hukukunun ne derece gerçekleşebileceği sorunudur.

Her kavramın içinde doğduğu bir zihniyet dünyası vardır. Sosyal kavramlar farklı din ve zihniyetlerin, felsefi görüşlerin etkisinde doğarlar, gelişirler, farklılaşırlar, din ve felsefi görüşlerden bağımsız olarak düşünülemez ve tanımlanamazlar. Yaşam bu kavramlara verilen anlamlar çerçevesinde şekillenir. İnsan hakları kavramı da bu farklı anlayıştan etkilenen temel bir kavram durumundadır. Nitekim, tarih boyunca, inanılan yaratıcıya verilen anlam ve O’na karşı yükümlülük bilincine göre veya seküler anlayışlara göre insana anlam verilmiş ve farklı insan hakları anlayışları gelişmiştir.

İslam medeniyetinin evrensel ve temel insan hakları belgeleri olan Kur'an, Sünnet, Medine Vesikası ve Veda Hutbesi'nde, daha sonraki tarihli insan hakları metinlerinde, Osmanlı Devleti döneminde Sened-i İttifak'ta, Tanzimat Fermanında ve son olarak İstiklal Marşı'nda "Allah" bütün hakların ilahi teminatı olarak var olagelmıştır. Hıristiyan Batı Medeniyetine ait dini metinlerin yanında 1215 tarihli Magna Carta Libertatum'da, 12 Haziran 1776 tarihli Virginia İnsan Hakları Bildirgesi'nde, 1776 tarihli Amerikan Bağımsızlık Bildirisinde, 1789 tarihli Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesinde de Tanrı üst bir değer olarak yer almıştır.

Birleşmiş Milletler'de şekillenen bugünkü insan hakları teorisi ise emperyalist, komünist, kapitalist, ateist bir blokun izin verdiği ölçüde oluşturulmuştur. İlke metni niteliğindeki BM İnsan Hakları Evrensel Beyannameesi hazırlanırken engellenen ilk husus da Tanrı kavramının metinde yer alması olmuştur. Hazırlık komisyonunda teklif edilmesine rağmen Çin ve SSCB gibi bazı devletlerin itirazı nedeniyle (Oraa, 2006, s. 83), Tanrı kavramı metne dahil edilememiştir. Her ne kadar evrensel bildirmede din ve vicdan hürriyeti temel bir insan hakkı olarak düzenlenmişse de bu daha ziyade dinleri reddetme ve Tanrı'yı inkar etme hakkını kolaylaştırıcı bir işlev görmüştür. Böylece, BM İnsan Hakları Evrensel Bildirisinde Tanrı görünmez bölgesel kültürel bir değer olarak geri planda kalmış, seküler bir insan hakları anlayışının önü açılmıştır. İnsan hakları seküler bir yapıya bürünmüş, tüm dinleri ikinci plana iten yeni bir din haline gelmiştir. İnsan haklarının kaynağı ilahi olmaktan çıkmış, Birleşmiş Milletler Örgütü insan haklarının kaynağı olmuştur.

Söz konusu beyannameye dayalı olarak kabul edilen uluslararası insan hakları sözleşmelerinde de aynı seküler / laik yaklaşımın devam ettirilmesi ve iç hukukun da bu uluslararası insan hakları sözleşmelerine uydurulmaya çalışılması özellikle Türkiye ve İslam dünyası için onarılması güç, toplumsal açıdan büyük manevi zararlara yol açmış, bilakis özellikle inanç temelli insan hakları ihlallerinin yaygınlaşmasının temel nedenlerinden biri olmuştur.

Halbuki, medeniyetler arasında farklılıklar olsa da, "Tanrı" inancı olan medeniyetler açısından "Tanrı" en önemli evrensel değer olup insan haklarının kaynağı ve garantisidir. Yaratıcının varlığını kabul etmeyenler açısından ise evrensel gerçeklik yaratıcının olmamasıdır. İnsanlığın büyük çoğunluğu Tanrı inancına sahiptir. İnançsızlık azınlık görüşüdür. Buna göre, temel insan hakları ilke metninde Tanrı fikrinin gizlenmesi değil tam aksine çoğunluk görüşünü yansıtan bir Tanrı kavramının öne çıkarılması, azınlıkta kalan görüşün haklarının da orantılı bir şekilde garanti altına alınması gerekir. Aksi takdirde, azınlığın çoğunluğa egemenliği ve seküler bir dünya görüşünün tüm dinlerin yerini alması söz konusu olur.

Diğer yandan, İslam dini insanlığın hak ve hürriyetlerinin kendisine uyulmasıyla gerçekleşeceği ve huzur getireceği iddiasında olan evrensel bir dindir. Diğer dinlerdeki yanlışlıkların İslam dininin doğrularının da gözardı edilmesine ve seküler yanlışların insanlığı işgaline razı olunması İslam dininin kabul edebileceği bir durum değildir.

Sonuç

Birleşmiş Milletler çatısı altında gelişen insan hakları, örgütün meşruiyet temellerinden biri olarak kullanılmıştır. Ancak BM uygulamasında çifte standarttan kurtulunamamış, dinin insan haklarını geliştirici yönünden yararlanılamamış ve dini - kültürel farklılıklara yeterince saygı gözetilememiştir. Sorumlu bir özgürlük anlayışı geliştirmekte zayıf kalınmış, insan hakları fikriyatında dahi hak ve ödevler dengesi kurulamamıştır. Uygulamada, insan hakları liberal, laik, seküler bir hayat tarzı oluşturmaya yönelmiştir. Halen, İslam dininin ve diğer dinlerin farklılıklarını dikkate almayan küresel devlet - küresel vatandaş / dünya devleti - dünya vatandaşı ilişkisi esas alınarak tek tip seküler değerler ve seküler hukuk oluşturulmaya çalışılmaktadır. Dinlerarası diyalog projesine benzer bir yaklaşımla hiç bir dini esas almayan

bir insan hakları anlayışı bütün dinleri etkisizleştirmekte, dinler ve bu arada İslam dini seküler insan hakları anlayışı karşısında etkisiz hale gelmektedir. Uluslararası beyanname ve sözleşmeler yoluyla küresel değerler ve küresel hukuk oluşturulmaktadır. İnsan hakları toplum ve iktidar arasındaki ilişki bağlamında toplumun iktidara karşı kendisini ifade edebilecek özgür, özerk alanları oluşturma, sivil toplumun kendisini kurumsallaşmış devlet iktidarından koruma çabası olarak görülmekte, insan haklarının dikey boyutu ele alınmakta, yatay boyutuna ise önem verilmemektedir. Dinlere karşı ayrımcı yaklaşımlar sürdürülmekte, aile kurumu ihmal edilmektedir. Aile içi istismar, kamusal alanda istismar, kadınlara yönelik taciz ve şiddet, yaşam hakkı ihlalleri, ırkçı cinayetler, yabancı düşmanlığı, İslam karşıtlığı, işgaller, mülteci sorunları, yerinden etmeler, geri itmeler, insan hakları ihlalleri, fırsat eşitsizlikleri artmaktadır. İnsan onurunun ayaklar altına alındığı şiddet sarmalı yeryüzünü sarmış, insanlık aradığı huzur ve sükûna kavuşamamış, 20. yüzyıl şiddetin yüzyılı olmuştur. Bu nedenlerle başta BM olmak üzere, Batı-merkezci hâkim insan hakları mekanizmalarının “insan hakları”nı laik bir temelle geliştirmesi ve egemen küresel güçlerin insan haklarını emperyalizmin bir aracı olarak kullanması insan hakları fikriyatının küresel bir kabulle meşrulaşmasını ve gelişmesini engellemektedir. Bu durumda;

- 1- Mevcut insan hakları doktrini evrensel bir kabul görüp benimsenmesi için dini değerlerden de yararlanmalı, birey, aile, toplum ve devleti birbirinin karşıtı değil, tamamlayıcısı ve zenginleştiricisi kılacak bir yaklaşım geliştirmelidir.
- 2- İslam dünyası ve Müslümanlar, kendi aralarında birlik olarak, insan hakları ilkelerine aykırı küresel insan hakları sistemine ve İslam dünyasını ve değerlerini tahribe yönelik insan hakları uygulamalarına itiraz etmek mecburiyetindedir. Bunun yanında, İslam medeniyeti tüm insanlığa huzur getirecek bir insan hakları birikimine sahiptir. Bu birikimini günün diline uyarlayarak tüm insanlıkla paylaşmalıdır.
- 3- BM'nin yapısı gözden geçirilmeli, İslam İşbirliği Teşkilatı tarafından dönemsel olarak seçilecek üye devletler yaklaşık 2 milyarlık İslam alemini temsilen veto yetkili daimi üyeler arasında temsil edilmelidir. Bu kabul edilmediği takdirde 57 İİT ülkesi birlikte BM'den çekilmeli, İİT bünyesinde insan hakları alanındaki etkinliğini arttırmalıdır.
- 4- İslam ve insan hakları arasındaki sağlam ilişkiden hareket ederek İslam dünyası kendi insan hakları mekanizmalarını oluşturmalı, var olanları güçlendirmelidir. Bu bağlamda, İslam İşbirliği Teşkilatı kendi İnsan Hakları Beyannamesini ve sözleşmelerini geliştirmeli, bünyesinde Avrupa İnsan Hakları Merkezi benzeri bir insan hakları mahkemesi kurmalıdır.
- 5- İslam dünyasındaki devletler insan hakları metinlerinde veya anayasalarında Tanrı'ya bir üst değer olarak açıkça yer vermeli, dini ve dini değerleri dışlayan seküler / laik insan hakları düzenlemelerini terk etmelidir. Bu bağlamda Türkiye, yapacağı Anayasa değişikliği ile İstiklal Marşına ve koruduğu değerlere Anayasanın Başlangıç metninde atıfta bulunmalıdır.
- 6- Temel hak ve özgürlüklere ilişkin uluslararası sözleşmelerin kabulü anayasa değişikliği için gereken nitelikli çoğunluk veya referandum usulüne tabi tutulmalıdır. Müslüman toplumların inançlarına aykırı uluslararası sözleşmelerin iç hukuku şekillendirmesinin önüne geçilmelidir.

Kaynakça

Açık, C. (2011). *Ulusal İnsan Hakları Kurumları ve Türkiye Örneğine Eleştirel Yaklaşım*. 2021 tarihinde https://dspace.ankara.edu.tr:https://dspace.ankara.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12575/30013/coskun_acik_tez.pdf adresinden alındı

Beyaz, Y. (2018). 1931 Genel İslam Kongresi'nin İslam Dünyasına Etkileri Ve Türkiye'deki Yansımaları. *Journal of Islamicjerusalem Studies*, 18(1), 35-56.
doi:10.31456/beytulmakdis.372722

Birinci, G. (2017). İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin Kısa Tarihi I: Milletler Cemiyeti'nden Birleşmiş Milletler'e. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 7(2), 50 - 81.

Birleşmiş Milletler Türkiye. (2021, 10 5). *Birleşmiş Milletler Antlaşması*. turkey.un.org: https://turkey.un.org/sites/default/files/2020-02/UN-charter-turkish_0.pdf adresinden alındı

Çalık, T. (2015). Birleşmiş Milletler Organlarının İnsan Hakları İle İlişkisi. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2(Özel Sayı), 1091-1134.

Devlet Planlama Teşkilatı Küreselleşme Özel İhtisas Komisyonu. (2000). *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Küreselleşme Özel İhtisas Komisyonu Raporu*. Ankara: Strateji ve Bütçe Başkanlığı. https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/08_Kuresellesme.pdf adresinden alındı

Fazla, D. H. (2021, 10 19). *Doğu Türkistan, Ne Kadar Yakın? (1)*. strasam.org: <https://strasam.org/tarih/turk-tarihi/dogu-turkistan-ne-kadar-yakin-1-190> adresinden alındı

İslam Genel Kongresi Beyannamesi. (2021, 09 06). Akra.Media: <https://akra.media/> adresinden alındı

KKTC. (1985, 5 5). *Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Anayasası*. <https://www.cm.gov.nc.tr:https://www.cm.gov.nc.tr/Bilgi/Anayasa.pdf> adresinden alındı

Mezkit, M. (2014). Siyonizmin Siyon Protokolleri' ile "Dünya Hakimiyeti" Düşüncesi. *Yeni Fikir*, 69-92.

Oraa, J. O. (2006). The Universal Declaration of Human Rights. F. Isa, & K. de Feyter (Dü) içinde, *International Protection of Human Rights: Achievements and Challenges* (s. 73-133). University of Deusto Bilbao.

Özbudun ve Komisyon. (2007, 08 29). *Anayasa Taslağının Gerekçeleri*. bianet.org: <https://m.bianet.org/bianet/siyaset/101747-akp-nin-anayasa-taslaginin-gerekceleri> adresinden alındı

Özbudun ve Komisyon. (2007, 08 29). *Türkiye Cumhuriyeti Anayasası Önerisi*. bianet.org: <https://m.bianet.org/bianet/siyaset/101746-akp-nin-anayasa-taslaginin-tam-metni> adresinden alındı

Polat, D. Ş. (2020). Kuruluşundan Çöküşüne Milletler Cemiyeti Sistemi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(76), 1950-1967. doi:<https://doi.org/10.17755/esosder.677815>

Shah, A. (2013, 1 5). *The Arms Trade is Big Business*. 09 10, 2021 tarihinde <https://www.globalissues.org/>: <https://www.globalissues.org/article/74/the-arms-trade-is-big-business> adresinden alındı

Süzer, E. (2019). Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararlarının Yargısal Denetimi. *Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Akademik Arşiv Sistemi. 2021 tarihinde <https://dspace.ankara.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12575/69126/572090.pdf> adresinden alındı

TİHEK. (2021, 3). *Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu/TİHEK İstiklal Marşı Kamu Spotu*. youtube.com RTÜK hesabı: <https://www.youtube.com/watch?v=uaAqrTRVv5I> adresinden alındı

Wikipedia. (2021, 10 5). *II. Dünya Savaşı*. Wikipedia.org: https://tr.wikipedia.org/wiki/II._D%C3%BCnya_Sava%C5%9F%C4%B1 adresinden alındı

Wikipedia. (2021, 10 06). *Milletler Cemiyeti*. wikipedia.org: https://tr.wikipedia.org/wiki/Milletler_Cemiyeti adresinden alındı